

Lezing: Johannes 8, 1-11 NBV

Jezus ging naar de Olijfberg, en vroeg in de morgen was hij weer in de tempel. Het hele volk kwam naar hem toe, hij ging zitten en gaf hun onderricht.

Toen brachten de schriftgeleerden en de farizeeën een vrouw bij hem die op overspel betrapt was. Ze zetten haar in het midden en zeiden tegen Jezus: 'Meester, deze vrouw is op heterdaad betrapt toen ze overspel pleegde. Mozes draagt ons in de wet op zulke vrouwen te stenigen. Wat vindt u daarvan?' Dit zeiden ze om hem op de proef te stellen, om te zien of ze hem konden aanklagen. Jezus bukte zich en schreef met zijn vinger op de grond.

Toen ze bleven aandringen, richtte hij zich op en zei: 'Wie van jullie zonder zonde is, laat die als eerste een steen naar haar werpen.' Hij bukte zich weer en schreef op de grond.

Toen ze dat hoorden gingen ze weg, een voor een, de oudsten het eerst, en ze lieten hem alleen, met de vrouw die in het midden stond. Jezus richtte zich op en vroeg haar: 'Waar zijn ze? Heeft niemand u veroordeeld?' 'Niemand, heer,' zei ze. 'Ik veroordeel u ook niet,' zei Jezus. 'Ga naar huis, en zondig vanaf nu niet meer.'

Overweging

'Oordeel niet, opdat er niet over jullie geoordeeld wordt', zegt Jezus in het evangelie. Toch kan niemand ontkennen dat oordelen noodzakelijk is om te leven. We gebruiken ons gezond verstand om te voorkomen dat wij blind achter onze instincten aanlopen. De aansporing van Jezus heeft dan ook geen betrekking op het zorgvuldig nadenken over de wereld om ons heen, maar betreft onze neiging om te oordelen over andere mensen. En om vervolgens de communicatieve brug op te blazen naar degenen over wie wij een negatief oordeel vellen.

Het afgelopen jaar zijn we steeds opnieuw getuige geweest van mensen die elkaar beoordelen en veroordelen over hun omgaan met de coronacrisis. Onderzoekresultaten worden tegenover elkaar gezet als zou de waarheid van het een, het waar zijn van het andere uitsluiten. Mensen kwamen daardoor tegenover elkaar te staan en werden uit elkaar gedreven: virologen en economen, zorgverleners en ondernemers, oud en jong, gezond of kwetsbaar.

In verkiezingstijd werd dit nog erger. Om de stem van kiezers te winnen maakten partijen karikaturen van de opvattingen van anderen om de eigen visie op de voorgrond te plaatsen. En als het partijprogramma niet met rationele argumenten of wetenschappelijke feiten kon worden onderbouwd, schroomde men soms niet om fake-news te verspreiden of niet te bewijzen complottheorieën te ontwikkelen. Dat alles niet om daarmee het welzijn van Nederland te bevorderen, maar eerst en vooral om de eigen machtspositie zeker te stellen.

Ons afzetten tegen anderen, onze positie beveiligen of versterken ten koste van anderen, het lijkt tekenend voor ons omgaan met elkaar.

Waarom zien wij een ander toch zo gemakkelijk als een bedreiging, waarom bepalen vooroordelen zo vaak onze omgang met elkaar?

Kinderen worden geboren met een grenzeloos vertrouwen in de mensen om hen heen. Ze kunnen ook niet anders omdat zij voor hun overleven totaal afhankelijk zijn van de aandacht en zorg van hun omgeving. Het is echter onvermijdelijk dat dit vertrouwen vroeg of laat wordt beschaamd. Er is niet

altijd een verzorger beschikbaar, het kind voelt zich in de steek gelaten en angstig. Een gevoel dat zich, vaak onbewust, vastzet in het geheugen van een mens. Een van de ergste dingen die een kind kan overkomen is gepest en buitengesloten te worden door klasgenootjes. Uit angst zelf in deze positie te komen zullen andere kinderen zich aansluiten bij de beschuldigingen en vernederingen. Ook als volwassenen lijkt het een veilige weg om onze onzekerheid en kwetsbaarheid te beschermen door het bekritisieren en naar beneden halen van mensen die onze positie en veiligheid in gevaar zouden kunnen brengen.

In verkiezingstijd wordt dit mechanisme meer dan zichtbaar. Maar het gebeurt ook in de alledaagse omgang. Zoals de vrouw die uit angst voor het verlies van haar baan voortdurend de aandacht vestigt op de fouten en tekorten in het werk van haar collega's. Of de man die, uit angst om zijn vrouw te verliezen, de tijd en aandacht die zij aan haar vrienden geeft, veroordeelt als ontrouw aan haar huwelijksbelofte.

Jezus weet dat het ten diepste onze angst is om zélf veroordeeld, weggehoond en uitgeschakeld worden die ons aanzet anderen voortdurend de maat te nemen. Daarom zegt hij niet alleen: 'oordeel niet', maar voegt daaraan toe: 'opdat jullie niet geoordeeld worden'. Hij zegt daar in feite mee: het is in jullie eigen belang dat je niet oordeelt. Dat wordt nog duidelijker als we de zin omdraaien: als je niet zelf geoordeeld wilt worden, oordeel dan niet.

De angst voor en door het oordeel speelt een hoofdrol in het verhaal van de vrouw die ter steniging bij Jezus wordt gebracht. De redactie van het Johannesevangelie plaatst dit verhaal, dat waarschijnlijk door Lucas geschreven is, op een cruciaal moment in het leven van Jezus. In de laatste week van zijn leven is hij aangekomen in Jeruzalem, in een context van groeiende dreiging en gevaar. Nergens valt het woord 'angst' maar in alle evangeliën is te lezen dat Jezus overdag in de tempel onderricht gaf, maar 's nachts, waarschijnlijk om veiligheidsredenen, zijn toevlucht zocht onder de olijfbomen of buiten Jeruzalem. Het verhaal gaat over de Wet, over oordelen en terechtstellen, maar wie hem van dichtbij bekijkt, ontdekt dat alle personages bang zijn: behalve de vrouw ook de schriftgeleerden en de farizeeën en Jezus zelf.

Dat de vrouw doodsbang is kan iedereen zich voorstellen. Ze is naam- en leeftijdsloos. Maar ze moet heel jong geweest zijn. Gehuwde vrouwen die overspel bedreven werden gewurgd, verloofde vrouwen werden gestenigd. En een verloving vond in die tijd rond het twaalfde jaar plaats.

Alleen op deze plek in het evangelie van Johannes worden schriftgeleerden en farizeeën als één groep vermeld. Het lijkt alsof ze hun krachten hebben moeten bundelen om Jezus klein te krijgen. Het getuigt van innerlijke zwakte en angst als mensen menen slechts met vereende krachten een enkeling de baas te kunnen. Het is ook geen toeval dat Jezus precies binnen de tempelomheining wordt uitgedaagd. De populariteit van zijn onderricht in de tempel moeten de verdedigers van de godsdienstige orthodoxie als een regelrechte provocatie hebben ervaren. Daarmee boezemde hij hen zoveel angst in, was hij zo bedreigend voor hun bestaan, dat ze snel beslisten om hem 'terecht te stellen'. Via de vrouw proberen ze Jezus te veroordelen.

Hij beseft dat zijn reactie allesbepalend zal zijn voor de geloofwaardigheid van zijn hele verkondiging. Door om te gaan met tollenaars en zondaars, door maaltijd te houden met hoeren overschreed hij alle grenzen van orthodox fatsoen. Grenzeloos was zijn inzet en moed om mensen bij elkaar te brengen en te accepteren. Velen sloten zich daarom bij hem aan, maar voor de tempeldienaren was het een vorm van anarchie, het tegenprogramma van hun verdeel- en heerspolitiek in de naam van God. Jezus beseft dat het meisje wordt ingezet als een lokvogel, om een oordeel aan hem te ontlokken dat beslissend zal zijn voor wat of wie hij is. Als hij nee zegt tegen de steniging keert hij zich tegen de Wet voor God, die ook voor hem heilig is.

Zegt hij ja tegen de steniging, dan wordt alles ongeloofwaardig wat hij tot nu toe gezegd en gedaan heeft. De menselijkheid die hij verkondigt blijkt toch niet realiseerbaar en hij houdt op de verlosser van gebroken mensen te zijn.

Jezus innerlijke strijd zal hevig zijn. De farizeeën en schriftgeleerden raken hem in zijn diepste identiteit. Dat zich dit midden in de tempel afspeelt maakt hem extra kwetsbaar. Zijn ook wij niet kwetsbaarder als het oordeel van anderen ons treft in kerkverband, of algemener gesproken, in het hart van ons gelovig-zijn, onze integriteit? Dan kunnen wij het vreselijke gevoel hebben dat mogelijk God zélf ons veroordeelt en staan we meer dan ooit aan de verleiding bloot om op onze beurt de anderen te oordelen door over te gaan tot een tegenaanval of tot zelfrechtvaardiging.

Maar Jezus buigt het hoofd en blijft stil. Hij keert in zichzelf. Wat speelt er zich in zijn binnenste af? Angst voor wat er met de vrouw, wat er met hemzelf kan gebeuren? Inzicht en begrip voor de beweegredenen van zijn belagers? Bidt hij tot God om wijsheid en kracht?

Als hij zijn hoofd weer opheft slaagt Jezus erin te spreken zonder één kwetsend woord. Wat hij zegt wordt hem zonder twijfel ingegeven door de God die in en door hem spreekt. Hij vernedert niemand, maakt niemand tot een karikatuur van zichzelf, veroordeelt niemand: 'Wie van jullie zonder zonde is, werpe de eerste steen'.

Het brengt zijn belagers terug bij zichzelf. Het doet hen zich afvragen: waar ben ik mee bezig, wat zijn mijn motieven, schiet ik ook zelf niet tekort in het gehoorzamen van de Wet? Is het vanwege God of vanwege mijn angst dat we anderen zo meedogenloos veroordelen?

Door de woorden van Jezus verdampt hun drang om te oordelen. Ze worden geraakt in de kern van hun hart en komen tot inkeer. Jezus heeft hen niet aangevallen, noch veroordeeld. Hij heeft hen enkel teruggebracht bij zichzelf, bij wie ze zijn en willen zijn. Waar de angst verdwijnt kan het hart weer spreken. En terwijl Jezus zich weer naar de grond buigt gaan ze weg, een voor een, de oudsten het eerst.

Als ze allemaal verdwenen zijn wendt Jezus zich tot het meisje en vraagt haar: 'Waar zijn ze? Heeft niemand je veroordeeld?' Hij wil haar zelf het antwoord laten geven om haar bewust te maken van de veranderde situatie. 'Niemand, Heer', zegt zij. Door Jezus met Heer aan te spreken blijkt dat haar angst voor een veroordeling nog niet verdwenen is. Hij is immers zonder zonde, en zou, volgens zijn eigen woorden, gerechtigd zijn om de eerste steen te gooien.

Maar hij zegt: 'ook ik veroordeel je niet' en hij zou eraan toe hebben kunnen voegen: 'en ik wil het ook niet, want ik ben geen beter mens dan jij. Je bent nu vrij. 'Ga naar huis, en zondig vanaf nu niet meer'. Een levenslange opdracht geeft hij haar mee. Door deze woorden van het Grieks terug te vertalen naar het Hebreeuws begrijpen we de woorden van Jezus beter: keer terug naar je wie je ten diepste bent, je bent verlost van schuld en angst en niet langer afhankelijk van het oordeel van anderen. Je bent vrij. De enige die in de toekomst zal oordelen over wat of wie je bent is God.

Door hen niet te veroordelen en te vernederen gaan de farizeeën en schriftgeleerden die morgen op het tempelplein heen als mensen die aan zichzelf zijn teruggegeven, bevrijd van de dwang van de wet, als verlost mensen. De jonge vrouw gaat terug haar leven in, door God zelf vrijgesproken.

Hoe bewerkt Jezus deze voor iedereen heilzame ontwikkeling?

Allereerst door goed te luisteren, zich terug te trekken in stilte toen hij voorvoelde dat woorden konden doden en hem ook zouden doden. In die stilte hoorde hij, naast het kabaal van zijn eigen angst, ook de angst en nood van de mensen om hem heen. En daar onder en overheen de stem van God voor wie ieder mensenkind van waarde is.

Ook voor ons is de stilte een veilige plaats. Zij vrijwaart ons voor het uitspreken van oordelen die wij later betreuren. Natuurlijk kan in die stilte onze drang om te oordelen hevig tekeergaan. Dat is niet te vermijden. We moeten dit gevoel in onszelf tekeer laten gaan, tot het is uitgeraasd.

Dat is de enige manier om te weten welke angsten erachter schuilgingen en daar voeling mee krijgen. Ook op die angsten hebben wij geen vat. Ze spoelen in opeenvolgende golven over ons heen. We kunnen niet anders dan ook daar doorheen gaan. Totdat we terecht komen op de plek in ons binnenste waar we beseffen dan geen mens ons diepste wezen kan aantasten of vernietigen, omdat we ons daar beschermd en gedragen weten door onze God.

Waar we verbinding hebben met dat besef, met die levenskracht, vormt een ander niet langer een bedreiging voor ons gevoel van zekerheid en veiligheid. Dan kunnen we zonder angst en vooroordelen met elkaar communiceren over wie we zijn en waar we naar verlangen.

Dan kan een vrouw onbedreigd vertellen wat haar vrienden voor haar betekenen, zonder dat haar man bang is haar liefde voor hem te verliezen. Kan iemand die onzeker is over de kwaliteit van haar werk om feedback en ondersteuning vragen, zonder bang te zijn haar baan te verliezen. Politiek leiders kunnen, zonder angst voor het verlies van hun populariteit, zoeken naar wat zij gezamenlijk zien als de beste toekomst van ons land.

Waar we niet meer bang zijn voor het oordeel van anderen, verdwijnt ook onze behoefte om anderen de maat te nemen en te veroordelen. Omdat we ons veilig en beschermd voelen in de genadige ogen van God.

Moge het zo zijn...

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl